

MAPAMOND EDUCAȚIONAL

Viorica GORAȘ-POSTICĂ

dr. hab., prof.univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Re-animarea educației pentru democrație a adulților la nivel internațional. Perspective BILDUNG

Rezumat: Studiul propune o analiză rezumativă a educației și învățării adulților la etapa actuală, inclusiv prin revizitarea conceptului de bildung și corelarea acestuia cu dimensiuni precum democrația, digitalizarea, dezvoltarea durabilă și abilitățile de viață. Analiza documentelor de

politici naționale și internaționale, a literaturii de specialitate, a discursului științific al experților și a practicilor de succes au constituit axele metodologice ale investigației.

Cuvinte-cheie: educația și învățarea adulților, bildung, abilități de viață, dezvoltare durabilă, democrație, educație prin și pentru democrație.

Abstract: The study proposes a short analysis of adult education and learning at the current stage, including a revisiting of the Bildung concept and its correlation with dimensions such as democracy, digitalization, sustainable development, and life skills. The analysis of national and international policy documents, specialized literature, the scientific discourse of experts, and successful practices were the methodological axes of the investigation.

Keywords: adult education and learning, Bildung, life skills, sustainable development, democracy, democratic education, education for democracy.

INTRODUCERE

Educația și învățarea adulților, în general, și educația *prin și pentru* democrație, în particular, au devenit priorități pe agendele politice și publice din marea majoritate a țărilor lumii. În acest context, studiul analizează produsele prezentate, inclusiv bunele practici dezbătute la a patra întâlnire a membrilor echipei din proiectul european Erasmus+ – BILDUNG – *Construirea sistemelor incluzive de învățare pe tot parcursul vieții prin dezvoltarea unei înțelegeri europene a bildungului pentru generațiile viitoare* [10], desfășurată recent în orașul Gent din Regatul Belgiei [cf. 11]. Reiterăm în acest context că *bildung* promovează o educație care vizează toate aspectele dezvoltării indivizilor, a comunităților și societăților, inclusiv dimensiuni etice, emoționale și științifice, integrate holistic. Prin aceasta, *bildung* fortifică democrația, îi învață pe indivizi cum să fie cetățeni activi și îi pregătește pentru provocările care, deși sunt gestionate de state naționale, sunt trăite în mod singular de fiecare individ.

CADRUL CONCEPTUAL

Conform *Recomandărilor privind învățarea și educația adulților/ALE*, „învățarea și educația adulților constituie un element esențial pentru o societate bazată pe învățare și pe crearea de comunități, orașe și

regiuni care învață, deoarece acestea promovează o cultură a învățării pe tot parcursul vieții și revitalizează învățarea în familii, comunități și alte spații de învățare și la locul de muncă” [10, p. 7]. Printre multiplele oportunități oferite de cadrul politic citat mai sus, le evidențiem în studiul nostru pe cele legate de obținerea competențelor de bază/abilităților de viață prin alfabetizare, inclusiv pentru manifestarea cetățeniei active. Or, alfabetizarea/literația astăzi nu se mai reduce la capacitatea de a scrie, a citi și a face calcule elementare, ea se extinde la „capacitatea de a face față provocărilor care apar datorită progresului tehnologic și informațional, (...) dar și complexității în evoluție a vieții, culturii, economiei și societății” [9, p. 7]. Devine o prioritate transformarea învățării la orice perioadă din viață ca act relevant și semnificativ, care să ajute la realizarea obiectivului fundamental de a dezvolta gândirea critică și emanciparea. Conform *Cadrului de acțiune de la Belem (2009)*, „Învățarea pe tot parcursul vieții, „de la leagăn până la mormânt”, este o filosofie, un cadru conceptual și un principiu de organizare a tuturor formelor de educație, bazat pe valori incluzive, emancipatoare, umaniste și democratice; este cuprinzătoare și se integrează în viziunea unei societăți bazate pe cunoaștere” [4, p. 5]. În aceeași ordine de idei, abilitățile de viață trebuie actualizate și reînvațate mereu, căci ”educația adulților/EA poate transforma vieți și oferi noi posibilități. Ea deschide noi oportunități de angajare, oferă posibilități de învățare, îi sprijină pe cei care au părăsit timpuriu școala să revină la educație, pune în valoare capacitățile artistice și culturale ale oamenilor, contribuie la creșterea bunăstării și îmbunătățirea sănătății [4, p. 8].

Pentru eficientizarea educației și a învățării adulților, sporind relevanța și funcționalitatea acesteia, experții recomandă încetățenirea trainingului euristic, care se bazează pe următoarele principii, fundamentate de A. Hutorskoj: trasarea obiectivelor personalizate; căutarea traiectoriei individualizate de învățare; oferirea conținuturilor metadisciplinare; învățarea productivă; prioritatea produselor învățării; învățarea situațională și reflecția [Apud 7, p. 8]. Continuând logica principiilor enumerate, cercetătorul român V. Blândul insistă că ”principalele obiective ale EA privesc dezvoltarea completă a unei persoane și dezvoltarea durabilă a societății. Mai mult, EA este axată pe dobândirea și dezvoltarea competențelor-cheie și a competențelor specifice unui domeniu de activitate sau unei calificări” [2, p. 14]. Aceste competențe-cheie, numite în multe cazuri și abilități de viață, se extind și se actualizează continuu, documentele internaționale ținând pasul cu schimbările de ultimă oră și încorporându-le în mod funcțional și relevant.

De asemenea, considerăm important a sublinia faptul

că ”EA îi revine un rol important în mobilizarea adulților vârstnici la cetățenie activă, implicarea în societatea civilă, contribuind la non-discriminare, consolidarea egalității și echității, democrației, drepturilor omului, toleranței și solidarității intergeneraționale” [3, p. 5]. Iar motivarea adultului pentru învățare și dezvoltare continuă se produce pe parcursul întregii vieți în virtutea legităților dezvoltării persoanei, dar și a mediului sociocultural în care trăiește și cu valorile cărui se identifică [Cf. 8, p. 94]. Nu este o sarcină ușoară a face acest lucru în multe comunități de la noi și optăm pentru experiențe de succes din alte țări, care ar putea să ne inspire și să ne încurajeze să perseverăm în acest sens.

Cu statut de concluzie la acest cadru conceptual, subliniem că ”prin a face bildung, ca element esențial în educația adulților, aceasta poate deveni:

- *pentru individ*: un loc de dezvoltare/fortificare personală ca cetățean și ca ființă umană, în ansamblu;
- *pentru comunități*: un loc de întâlnire, de relații, comuniune și rezolvare a problemelor; foarte probabil, ar fi un factor pentru îmbunătățirea sănătății mintale;
- *pentru angajatori*: sursă a unui alt tip de forță de muncă automatizată și creativă, cu o înțelegere mai profundă a sustenabilității, a interacțiunii dintre părțile interesate ale companiei și a modului de asumare a responsabilității și a proprietății pentru o dezvoltare durabilă, incluziune la locul de muncă etc.;
- *pentru societate*: fundamentul unui dialog democratic calificat asupra celor mai importante și mai complexe probleme cu care se confruntă umanitatea, despre viitorul nostru și despre planeta unică pe care o avem” [1, p. 21].

Educația democratică și educația pentru democrație se bazează pe dezvoltarea istorică a conceptului și pe înțelegerea democrației în cele trei dimensiuni ale sale diferite: consolidarea instituțiilor democratice, dezvoltarea drepturilor democratice și sociale de bază și a drepturilor omului și creșterea potențialului de intervenție democratică pentru schimbare. Toate cele trei dimensiuni istorice își au locul lor în practica actuală a educației de la diferite niveluri și pe cât de străvechi sunt, pe atât de actuale rămân pentru toți actorii educației.

Un nume de referință în pedagogia socială este John Dewey (1859-1952), a cărui temă primordială în majoritatea lucrărilor a fost credința profundă în democrație, în politică, educație sau comunicare și jurnalism. După cum a afirmat în 1888, în timp ce era încă la Universitatea din Michigan, „democrația și idealul etic (educațional – n.n.) al omenirii sunt în mintea mea sinonime” [6]. El a luat în considerare două elemente fundamentale – școlile și societatea civilă – ca subiecte majore care necesită

atenție și reconstrucție pentru a încuraja inteligența experimentală și pluralitatea în trăirea democrației. Dewey a afirmat că democrația completă trebuie obținută nu doar prin extinderea dreptului de vot, ci și prin asigurarea exprimării extinse a opiniei publice, realizate prin comunicarea între cetățeni, experți și politicieni, aceștia din urmă răspunzând pentru politicile pe care le adoptă.

CADRUL METODOLOGIC

Analiza sumară a documentelor de politici internaționale, a literaturii de specialitate, a practicilor de succes constituie axele metodologice ale investigației noastre. Pentru a păstra nișa de cercetare tematică, studiul se axează pe materialele dezbătute la Întrunirea a IV-a de la Gent, unde membrii grupurilor internaționale de lucru din țări precum Belgia, Elveția, Estonia, Finlanda, Germania, Grecia, Irlanda, Moldova și Spania au prezentat și au dezbătut rezultatele obținute prin elaborarea a cinci produse intelectuale, care vor fi diseminate la scară largă pentru re-animarea diferitelor domenii de educație a adulților [11]. Unul din ele, *democrație și bildung*, va fi subiectul investigației noastre, ca produs intelectual al proiectului nominalizat anterior, conectat cu alte domenii, precum *digitalizarea, dezvoltarea durabilă și abilitățile de viață*.

REZULTATE ȘI CONSTATĂRI

Experții susțin, în această ordine de idei, că abordarea *bildung* pentru educația democratică creează legături între instituțiile democratice, înțelegerea și folosirea drepturilor democratice și capacitatea individului și a societății de a interveni, de a rezista și de a schimba, evidențiind modul în care educația adulților trebuie să respecte și să se ocupe de nevoile individuale ale localităților; se protejează diversitatea identității europene și se includ procese democratice la toate nivelurile de activitate și influență. Educația democratică, la rândul său, presupune accesul liber la cunoaștere și înseamnă renunțarea la *expertocrație* și la monopolurile asupra cunoașterii, promovând, în același timp, încrederea în societate, fără a impune aceasta, prin cetățenia critică și prin facilitarea exprimării opiniei și a participării. Educația democratică se bazează pe noțiunile de *lume* și de *viitor*, care pot fi modelate de oameni, deoarece această *lume* și acest *viitor* ar trebui să aibă mai multe fațete și să se extindă dincolo de instituțiile de învățământ, la locul de muncă, în rutina administrativă și în viața de zi cu zi [1, p. 21].

BUNE PRACTICI

Oferim un set de experiențe avansate/bune practici de educație a adulților (acestea fiind, în principal, proiecte) cu accentul pe dimensiunea *democrație și bildung*, care pot fi extrapolate/împrumutate și de comunitățile de

la noi, cu scopul de mobilizare a adulților în procesul continuu de învățare și dezvoltare. Utilitatea acestora se relevă la nivel individual, dar și instituțional, comunitar; ele pot contribui sensibil la fortificarea practicilor democratice, deosebit de necesare în procesul de aderare europeană a țării noastre, dar și de asigurare a unui trai decent, cu perspective individuale, comunitare și sociale.

1. Îmbunătățirea participării democratice: bugetele participative – Catalonia

Această bună practică permite participarea directă a cetățenilor în distribuirea bugetelor publice, implicându-i în două domenii diferite: pe de o parte, în reflectarea nevoilor, identificarea cererilor și prioritizarea necesităților de finanțare, iar pe de altă parte, în monitorizarea cheltuirii bugetului și deci în responsabilizarea continuă a autorităților publice. Astfel, bugetul municipal din Girona prevede un articol pentru cartiere și s-a convenit ca acesta să fie distribuit prin implicarea cetățenilor. Pentru aceasta, o comisie mixtă, formată din entități ale orașului și reprezentanți ai grupurilor politice municipale, a elaborat Regulamentul bugetelor participative ale cartierelor, care a fost, în final, aprobat la nivel oficial și recomandat pentru aplicare începând cu anul 2013 (<http://acefir.cat/>).

2. Epic Light – Finlanda

Epic Light (baza de date cu resurse umane și media) publică conținut multimedia (podcasturi, producții video și radio, reviste și rețele sociale) creat de tineri și adulți care se confruntă în viața cotidiană cu diferite provocări. Toate activitățile se desfășoară pe grupuri de interese. *Epic Light* își propune să motiveze și să împuternicească atât creatorii de produse digitale, cât și publicul. Fiecare persoană poate fi activă de la unu la doi ani. Limitarea de timp oferă oportunitatea de participare la cât mai multe persoane. Oamenii „luminii epice”, așa cum se menționează în raportul lor anual de acțiuni, devin „experți prin experiență” și pledează pentru sănătatea sexuală, mintală, neurologică, de gen și alte domenii ale diversității umane. Ei acționează în funcție de interesul lor de a produce media prin experiență/învățarea practică. Un concept-cheie în crearea comunității *Epic Light* este sprijinul de la egal la egal și punerea în aplicare a unei realități în care toți sunt auziți și acceptați de colegii lor. Acest lucru este asigurat de premisa că grupul îi încurajează pe toți cei interesați să încerce lucruri noi, împreună, eliminând stigmatizarea (<https://mioletontavaloa.fi/mediat/>).

3. Satul-universitate – Estonia

Este un proiect pentru copiii cu un nivel inferior de educație. Scopul mișcării *Kodukant* („Locul de acasă”) este de a încuraja organizațiile rurale, legal constituite, care pot stimula și coordona diferite activități în localitatea lor. *Kodukant* se angajează în mobilizarea comunităților locale, încurajându-le să devină

mai bune. Aproximativ 400 de sate au acceptat până acum provocarea de a-și înființa și înregistra propria asociație, deși există mult mai multe asociații informale. *Kodukant* a promovat o abordare de jos în sus a creării și a coordonării activității acestor asociații sau societăți sătești. Părerea lor este că societățile sătești sunt înființate prin liberul arbitru al fiecărui sat și sunt legate de zona pe care o aleg, fiind conduse de localnici. Proiectul a funcționat doi ani, propunându-și să crească gradul de conștientizare și informare a sătenilor din județul Järva, să le sprijine să facă față situațiilor critice și neobișnuite și să promoveze cooperarea, comunicarea reciprocă și crearea de rețele. Persoanele de vârstă mijlocie care trăiesc în mediul rural au fost văzute ca cel mai important grup-țintă, deoarece, pe lângă problemele legate de ele însele, acestea sunt serios afectate de obstacolele care apar în relațiile dintre copii și părinți (<https://kodukant.ee/en/>).

4. Autonome Schule Zurich (ASZ) – Elveția

Autonome Schule Zurich este o școală autoorganizată, care oferă educație pentru toată lumea și este frecventată, în principal, de solicitanți de azil cu sau fără documente. Într-un spațiu deschis sunt oferite de voluntari cursuri de germană, matematică, informatică și multe altele. Aici există și o cafenea, unde oamenii se întâlnesc și fac cunoștință. ASZ funcționează independent de guvern. Toți cei implicați în ASZ sunt voluntari. Deciziile importante se iau o dată pe lună în ședință plenară. Fie că ești profesor voluntar sau participant, poți fi egal implicat în luarea deciziilor. Există grupuri de lucru pentru diferite sarcini. Toată lumea este responsabilă pentru transformarea școlii într-o comunitate, abordată exclusiv în mod pozitiv și constructiv. ASZ umple un gol în sistemul educațional, asigurând accesul tuturor la educație. Abordarea autoorganizării poate împuternici oamenii (chiar și în afara școlii) să devină parte a comunității. Contribuie la democratizare prin includerea persoanelor excluse din societate și le încurajează să participe și în comunități online (<https://www.bildung-fuer-alle.ch/>).

5. Târgurile de modă, de produse alimentare și de produse TIC – Belgia

Vizita la Consiliul Municipal din Gent ne-a familiarizat cu experiențe avansate de educație a adulților din oraș. Oficialii au recunoscut din start că întreaga municipalitate este afectată la moment de inflație și de creșterea prețurilor, însă istoria seculară îi obligă să muncească *pentru și împreună* cu toți locuitorii ca să își creeze un prezent asigurat și un viitor sustenabil. S-a evidențiat necesitatea schimbării mentalității comune, a educării consumatorului, pentru care muncesc împreună cu sectorul asociativ (un funcționar local este responsabil de parteneriatul cu ONG-urile din oraș). Experiența prezentată în detalii de reprezentanții Consiliului Municipal

Gent s-a referit la o practică avansată, inițiată în 2005 de Departamentul de management al solidarității internaționale – *Târgurile de modă, de produse alimentare și de produse TIC* (www.gentfairtrade.be). De atunci, orașul Gent, al treilea ca mărime din Belgia, a câștigat numele de "orașul târgurilor", acestea fiind sprijinite și organizate de o rețea complexă de voluntari, funcționari publici, experți și antreprenori. Strategiile principale de activitate sunt trei: sprijinul inovatorilor/pionierilor, conducerea prin exemple bune, procurări sustenabile și promovarea stilului de viață durabil și etic. Impactul benefic și durabil asupra dezvoltării economiei unui oraș în care resursa principală de venit sunt oamenii se resimte în mod benefic peste aproape două decenii, iar educația și învățarea adulților prin practicarea experiențelor democratice sunt foarte importante în acest sens.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Cu statut de concluzie generală, invităm reprezentanții mediului academic, dar și practicienii, să "viziteze" în mod reflexiv, de manieră pragmatică, dimensiunile *bildungului* [1, 12], raportându-le la varii contexte de educație a adulților. Educația *prin și pentru* democrație, începută la grădiniță și la școală, merită să fie extinsă și aprofundată, experimentată de fiecare cetățean. Adulții de diferite vârste au nevoie de cunoștințe, abilități de viață și atitudini actualizate, pentru a se adapta din mers la schimbările accelerate din actualitate, dar și la malpraxisurile care sfidează democrația. Plusvaloarea adăugată de *bildung* la capitalul dat constă în combinarea/conjugarea aspectelor cognitive, afective și comportamental-etice și direcționarea lor în folosul personal, comunitar și social, în ansamblu. Urmează câteva recomandări esențializate și clasificate pe niveluri, pe care le considerăm relevante pentru fiecare adult, comunitate, dar și pentru politica de stat [5].

Nivelul macro: politicile de stat

- *Democrația trebuie învățată.* ALE reprezintă cea mai lungă fază a educației din durata de viață a unei persoane și, prin urmare, este un pilon major pentru împuternicirea participării democratice. Structurile politice nu ar trebui să treacă cu vederea rolul menționat și ar trebui să sprijine și să finanțeze în orice moment inițiativele ALE.
- *Formarea/dezvoltarea este un drept al tuturor.* Fiecare persoană, independent de sex, clasă socială, rasă și context socioeconomic, ar trebui să aibă acces la *bildung* pe toată durata vieții sale. Cadrele și drepturile care facilitează această practică ar trebui să fie de maximă prioritate.
- *Cooperarea transnațională este esențială pentru o Europă unificată.* Proiectele europene reprezintă o contribuție importantă la o Europă

pașnică și democratică și constau într-un praxis internațional concret, care sporește solidaritatea în acțiune și, ca atare, ar trebui să fie în continuare promovate, iar rezultatele cooperărilor transnaționale (de exemplu, programul Erasmus+) ar trebui să fie ascultate și văzute.

Nivelul intermediar: instituții de învățământ și comunități

- *Educație comunitară la nivel comunitar. Puterea comunității este incomensurabilă.* ALE se bazează pe o abordare comunitară și creează legături între cultură, educație și participarea democratică. Ca atare, este important să construim comunități durabile și puternice.
- *Educația adulților trebuie să ajute la definirea rolurilor noastre ca cetățeni.* Trebuie înțeleasă dezvoltarea de inițiative la nivel local și european, care promovează abordări centrate pe cel ce învață și participative și care sporesc rolul adulților în luarea deciziilor și păstrează motivația lor de a participa la procesele democratice. Întrebarea *Cât de democratice sunt organizațiile noastre de educație a adulților?* trebuie pusă în mod sistematic. Este benefic să avem organizații și structuri care sunt dezvoltate nu doar cu privire la conținuturi și metode, ci, de asemenea, mai mult cu privire la direcția dezvoltării mentalității și a contextului: *încotro și pentru cine.*

Nivelul micro: cursuri, formarea formatorilor, cursanți

- *Practicați democrația în sala de clasă. Evidențiați importanța creării unui contract social în mediul de învățare și realizați natura interdisciplinară a educației prin și pentru democrație.* Aceasta include în special acceptarea diferitelor interese individuale și nevoi personale pentru educația democratică și, de asemenea, dorința diferită a participanților de a se implica în procesele politice. Educația democratică ar trebui să ia în considerare interesele și nevoile individuale. Educatorii, alături de formabili, ar trebui să se asigure că decid în comun, începând cu tipul sălii de clasă, pentru a se potrivi nevoilor și intereselor lor, și finalizând cu evaluarea produselor ce demonstrează abilitățile formate. Concentrarea pe educația democratică cu oameni care sunt excluși din procesele democratice sistemice este esențială pentru a revendica dreptul la participare al tuturor.

Învățarea și educația adulților, bildung, educație *prin și pentru* democrație, așa cum au fost abordate de manieră conjugată, cu finalități practice, în studiul nostru, pot contribui la implementarea cu succes a politicilor curente, naționale și internaționale, dar și la re-animarea practicilor democratice, comunitare și sociale. Crizele îndelungate și tot mai acute cu care ne confruntăm reclamă eforturi sporite la nivel academic și experiențial, dialogul dintre generații, digitalizarea și dezvoltarea durabilă fiind condiții fezabile, ce trebuie promovate și implementate la scară largă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Andersen L. R. Ce este bildung și ce legătură are acesta cu educația adulților. În: *Didactica Pro...* nr. 2 (126) 2021, pp. 17-21.
2. Blândul V. Fundamente psihopedagogice ale educației adulților în contextul învățământului nonformal. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 5 (145) 2021, p. 14.
3. Bodrug-Lungu V. Educația nonformală a adulților vârstnici din perspectiva de gen. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 5 (145) 2021, pp. 18-23.
4. Cadrul de acțiune de la BELEM. Valorificarea puterii și potențialului învățării și educației adulților pentru un viitor durabil. Confintea VI. Pe: <https://uil.unesco.org/adult-education/confintea/beam-framework-action>.
5. Democracy and Bildung. Pe: <https://eaea.org/wp-content/uploads/2022/05/Democracy-and-Bildung-2.pdf>.
6. Dewey J. Pe: https://wikicro.icu/wiki/John_Dewey.
7. Guțu VI. Pedagogy for Adults. Concept and Methodology. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 5 (145) 2021, pp. 3-9.
8. Guțu VI. (coord.) Teoria și practica educației nonformale în Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2022.
9. Manifest pentru învățarea adulților în sec. 21. Puterea și bucuria de a învăța. EAEA – Asociația europeană de educație a adulților.
10. Recomandări pentru învățarea și educația adulților. UNESCO, 2015.
11. <https://prodidactica.md/initiative-europe-de-re-animare-a-educatiei-adultilor-din-perspectiva-bildung>.
12. <https://eaea.org/project/bildung>.
13. <https://drive.google.com/drive/folders/1YBBFj-1Y5xhiL-Og2vmdX7RaosqHggwWz>.